

Wiedza maturzystów o Unii Europejskiej – analiza na podstawie egzaminu z wiedzy o społeczeństwie w latach 2010–2019

Piotr Załęski, *Uniwersytet Warszawski (Polska)*

E-mail: p.zaleski@uw.edu.pl

ORCID ID: 0000-0001-9808-5353

Streszczenie

W artykule poddano analizie wszystkie zadania dotyczące Unii Europejskiej (UE) z matur z wiedzy o społeczeństwie z lat 2010–2019. Materiał empiryczny stanowią także zasady oceniania rozwiązań zadań oraz sprawozdania z egzaminu. Poziom wiedzy obywatelskiej wśród młodzieży nie jest wysoki, ale problematyka unijna wypada na tym tle bardzo słabo (potwierdzono, że w każdym typie matury zadania „unijne” były generalnie rozwiązywane przez zdających znacznie gorzej, niż wyniósł średni wynik całej matury z WOS-u). Analiza wykazała także, że populacja zdających „nową maturę” z WOS-u jest jakościowo słabsza niż populacja zdających „starą maturę”, niemniej w problematyce unijnej te różnice są mniejsze niż różnica rezultatów obu formuł matur. Potwierdzono, że generalnie poziom wykonania zadań „unijnych” w „nowej maturze” jest niższy niż w „starej maturze”, ale w mniejszym stopniu niż różnica widoczna po porównaniu średnich wyników tych matur.

Słowa kluczowe: wiedza o społeczeństwie, Unia Europejska, młodzież, egzamin maturalny, kompetencje merytoryczne, wiedza o Unii Europejskiej

High school graduates' knowledge about the European Union – analysis based on the exam on civic education in the years 2010–2019

Abstract

In the article, the Author analyses all EU-related tasks in Polish matriculation exam in civic education from the years 2010–2019. The empirical material also includes the rules for assessing tasks' solutions and exam reports. The level of civic knowledge of young people is not high, but the knowledge about EU-related issues is even worse (it was confirmed that in each type of matriculation exam results of the EU-related tasks were in general lower than the average result of the entire exam in civic education). The analysis also demonstrates that the population of those who pass the „new exam” exam in civic education is qualitatively weaker than the population of those who pass the „old exam”, however, in the EU-related tasks these differences are smaller than the difference in the results of both exam's formulas (it was confirmed that generally the level of solutions of EU-related

tasks in the „new exam” is lower than in the „old exam”, but to a lesser extent than the difference between the average results of these both types of exams).

Keywords: civic education, European Union, youth, matriculation examination, substantive competences, knowledge about the European Union

Problematyka edukacji europejskiej w szkole, a ściślej – wyników tej edukacji w postaci wiedzy, umiejętności, a także postaw młodzieży, nie jest typowa dla polskich studiów europejskich¹. Z kolei w badaniach (także międzynarodowych) na temat socjalizacji politycznej prowadzonych przez pedagogów i socjologów brakuje odniesień do edukacji europejskiej; skupiają się oni na efektach i uwarunkowaniach edukacji obywatelskiej (Dolata et al. 2004; Witkomirska 2013)². Stąd ważne wydaje się zajęcie tytułowym zagadnieniem³.

W omawianym okresie zmieniła się formuła (sposób konstruowania) matury – do egzaminu z 2014 roku (dalej: „stara matura”) była ona tworzona zgodnie z tzw. standardami wymagań (Rozporządzenie 2001/1020 w brzmieniu nadanym Rozporządzeniem 2003/846 oraz Rozporządzeniem 2007/1102)⁴, natomiast od egzaminu z 2015 roku (dalej: „nowa matura”) – według wymagań podstawy programowej stworzonej w wyniku reformy minister Hall (Rozporządzenie 2012/977)⁵. W związku z tym, że „nowa matura” odbyła się dotychczas pięciokrotnie (2015–2019), za zasadne uznano jej porównanie ze „starą maturą” wyłącznie z pięciu ostatnich lat jej powszechnego zdawania (2010–2014)⁶. „Stara maturę” z WOS-u maturzyści mogli zdawać na poziomie podstawowym lub rozszerzonym⁷, natomiast „nową maturę” – tylko na poziomie rozszerzonym⁸.

W niniejszym artykule poddano analizie wszystkie zadania dotyczące Unii Europejskiej z matur z wiedzy o społeczeństwie przygotowywanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną z lat 2010–2019 (zdawanych w sesji głównej). Materiał empiryczny do analizy, oprócz zadań ze wskazanego państwowego egzaminu zewnętrznego, stanowią także

¹ Znanym mi wyjątkiem jest artykuł powstały na bazie pracy dyplomowej absolwentki Instytutu Europeistyki UW (Nojek 2011).

² Były to badania pod egidą Międzynarodowego Towarzystwa Badań Osiągnięć Szkolnych (IEA).

³ Poza przedstawionymi dalej sprawozdaniami CKE (jak również sprawozdaniami OKE), zadania maturalne nie były przedmiotem analizy naukowej. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na artykuł: Freier-Pniok 2018: s. 505–513. Należy wskazać, że autorka wiele lat była koordynatorem egzaminu maturalnego z WOS-u w OKE Jaworzno, ale analiza przez nią przeprowadzona nie dotyczy zadań z problematyką unijną.

⁴ Zob. także Informator o egzaminie maturalnym od 2008 roku W/W/W.

⁵ Zob. także Podstawa programowa W/W/W; Informator o egzaminie maturalnym z wiedzy W/W/W.

⁶ Należy podkreślić, że każda z typów omawianych tu matur jest ogólnopolskim egzaminem zewnętrznym sprawdzanym według jednolitych kryteriów przez okręgowe komisje egzaminacyjne (OKE) w koordynacji z Centralną Komisją Egzaminacyjną (CKE). Zatem „stara matura” z tej analizy nie jest starą maturą (różną w poszczególnych województwach i sprawdzaną w szkole), jaką pamiętają z autopsji czytelnicy urodzeni przed 1986 rokiem. Generalnie o zewnętrznym egzaminie maturalnym (ale nie z poszczególnych przedmiotów) traktuje monografia: Kierzniowski 2016.

⁷ Należy pamiętać, że „stara matura” na poziomie podstawowym była zbudowana inaczej niż matury z poziomu rozszerzonego. Po pierwsze, około 35% punktów zdający mógł uzyskać za rozwiązania zadań zamkniętych. Po drugie, rozwiązania zadań były oceniane czynnościowo, a zatem – przykładowo – zadanie na dobieranie było punktowane w ten sposób, że za każde prawidłowe przyporządkowanie zdający otrzymywał 1 punkt (w maturze z poziomu rozszerzonego takie zadania – zależnie od konstrukcji – dawały i dają możliwość uzyskania jednego punktu za poprawne przyporządkowanie od dwóch do czterech elementów).

⁸ Zdawanie matury z wiedzy o społeczeństwie było w tym okresie nadobowiązkowe, a jej wynik nie decydował o zdaniu matury.

zasady oceniania rozwiązań zadań⁹. Dane liczbowe przywołane w niniejszym artykule, także te dotyczące poziomu wykonania poszczególnych zadań, pochodzą natomiast ze sprawozdań z egzaminu maturalnego (Woźnica 2010; Załęski 2011, 2012, 2013; Załęski, Freier-Pniok 2014; Załęski, Młynarczyk 2015; Załęski, Kubala 2016; Załęski, Chybowski 2017; Załęski, Młynarczyk 2018; Załęski, Doliwa 2019) i dotyczą wyłącznie populacji absolwentów z danego roku szkolnego (nie uwzględniają zatem osób poprawiających wynik egzaminu)¹⁰. Przywołując zadania z analizowanych matur, zapisywano ich numer, a następnie (po ukośniku) ostatnią cyfrę roku matury oraz – w przypadku „starej matury” – literę „P” lub „R”, wskazującą na poziom egzaminu (zatem – przykładowo – zadanie 19. z matury z 2010 roku na poziomie podstawowym zostało oznaczone jako „19/0P”). Jako że część zadań w „starej maturze” łączyła problematykę unijną z inną (na ogół dotyczącą pozaunijnych stosunków międzynarodowych), analizie poddano tylko te zadania, w których zdający mogli uzyskać minimum 40% punktów w ich rozwiązaniu za kwestie unijne. Z uwagi na specyfikę odbiorców artykułu, jego strukturyzację przeprowadzono z uwzględnieniem tematyki zadań z zakresu Unii Europejskiej obecnych na egzaminie maturalnym z WOS-u¹¹.

Niniejszy artykuł to pierwszy raz publikowana analiza z tytułowego zakresu. Stanowi ona wycinek szerszych badań nad poziomem wiedzy i umiejętności maturzystów w zakresie przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”, które ukażą się drukiem jako monografia pod koniec 2020 roku. Zarówno niniejszy artykuł, jak i projektowana monografia to efekty szeroko zakrojonych badań. Pierwszy ich etap polegał na uczestnictwie Autora w projektowaniu egzaminu maturalnego z przedmiotu oraz w tworzeniu i doskonaleniu zasad oceniania zadań oraz koordynacji ich oceny – od 2010 roku Autor jest koordynatorem tego egzaminu w Centralnej Komisji Egzaminacyjnej¹². Efekty tego etapu w postaci arkuszy maturalnych i ich schematów oceniania w każdym roku były poddawane kilkukrotnym recenzjom merytorycznym i metodycznym. Równolegle realizowany był etap drugi – przygotowywanie sprawozdań z każdej z przedstawionych tu matur. Warto zatem podkreślić, że materiałem do analizy są rozwiązania zadań wykonane przez blisko czterysta tysięcy absolwentów zdających maturę z WOS-u – przytaczane dane i wnioski dotyczą bowiem wszystkich zdających tę maturę¹³. W niniejszym artykule czytelnik zapozna się

⁹ Wszystkie arkusze oraz zasady oceniania są dostępne na stronie internetowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, w zakładkach <https://cke.gov.pl/egzamin-maturalny/egzamin-w-starej-formule/arkusze/> („stara matura”) i <https://cke.gov.pl/egzamin-maturalny/egzamin-w-nowej-formule/arkusze/> („nowa matura”).

¹⁰ Wszystkie te sprawozdania są dostępne na stronie internetowej CKE.

¹¹ Nie przeprowadzono jej zatem z uwagi na typologię zadań obecne w bardziej specjalistycznych pracach z zakresu pomiaru dydaktycznego (zob. Niemierko 2009).

¹² Autor miał znaczny wpływ na kształt matur z lat 2012–2019. Maturę z 2011 roku przygotowywał na bazie zadań, które zostały poddane dopracowywaniu i standaryzacji w 2010 roku, przed podjęciem współpracy z CKE (w tym przypadku Autor uczestniczył w drugiej części pierwszego etapu oraz w drugim etapie badań). Jedyne matura z 2010 roku to matura, w której dwa przedstawione etapy badań były realizowane bez jego udziału. Natomiast jej obecność w analizie jest konieczna nie tylko z powodu porównywania tego samego okresu (po 5 lat) przeprowadzania egzaminu w różnych formatach. Ujęcie w badaniach matury z 2010 roku ukazuje też lepiej ewolucję całego egzaminu z WOS-u – ewolucję, która umożliwiła zaniechanie prób zdegradowania tego przedmiotu w egzaminowaniu zewnętrznym, a co za tym idzie – w nauczaniu szkolnym (zob. Załęski 2016: s. 177).

¹³ Liczba maturzystów zdających „starą maturę” z WOS-u i ich odsetek spośród ogółu absolwentów przed-

z częścią efektów całych badań, w tym ich etapu trzeciego i ostatniego, polegającego także na porównaniu materiału badawczego i formułowaniu wniosków z komparatystyki. Całość badań przełoży się też na wnioski dotyczące szkolnego nauczania WOS-u oraz konstrukcji egzaminu zewnętrznego z tego przedmiotu od 2023 roku – a zatem zgodnie z kolejną podstawą programową (wprowadzoną reformą minister Zalewskiej).

Niniejszy artykuł ma na celu weryfikację tezy badawczej: w każdym typie matury zadania wymagające wiedzy dotyczącej Unii Europejskiej były generalnie rozwiązywane przez zdających znacznie gorzej, niż wyniósł średni wynik całej matury z WOS-u, przy czym poziom wykonania tego typu zadań w „nowej” maturze (w porównaniu ze „starą maturą”) jest niższy, ale w mniejszym stopniu, niż wynikałoby to z czysto ilościowej analizy wyników całej matury z WOS-u¹⁴. Artykuł może mieć także – ważny dla europeistów – walor informacyjny dotyczący przeciętnego poziomu wiedzy i umiejętności maturzystów w tytułowej dziedzinie. Wreszcie: zapoznanie się z tym artykułem pozwala na porównanie własnego warsztatu pracy dydaktycznej (związanego z układaniem sprawdzianów zaliczających czy egzaminacyjnych) z zadaniami z państwowego egzaminu zewnętrznego, przygotowywanymi – generalnie – zgodnie z zasadami pomiaru dydaktycznego.

Prawo traktatowe i państwa członkowskie

W „starej maturze” wiele zadań odnosiło się do podstawowej wiedzy faktograficznej dotyczącej prawa traktatowego Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej. Na poziomie podstawowym tej matury najlepiej wypadło zadanie 22/3P., wymagające od zdających wskazania traktatu, w wyniku którego utworzono Unię Europejską. 50% maturzystów wybrało w nim traktat z Maastricht (dystraktorami¹⁵ były: A. traktat lizboński, B. traktat paryski, D. traktat z Schengen). W świetle innych wyników taki rezultat jest związany nade wszystko z budową zadania – z jego zamkniętym charakterem. Pozostałe zadania wypadły bowiem

stawiał się następująco: 2010 rok na poziomie podstawowym – 32954 (9,4%) i na poziomie rozszerzonym – 28130 (8%); 2011 rok na poziomie podstawowym – 33569 (9,8%) i na poziomie rozszerzonym – 27183 (7,9%); 2012 rok na poziomie podstawowym – 35023 (10,6%) i na poziomie rozszerzonym – 23349 (7,1%); 2013 rok na poziomie podstawowym – 29572 (9,4%) i na poziomie rozszerzonym – 18903 (6%); 2014 rok na poziomie podstawowym – 24718 (8,4%) i na poziomie rozszerzonym – 13163 (4,5%). Liczba maturzystów zdających „nową maturę” z WOS-u i ich odsetek spośród ogółu absolwentów przedstawiał się następująco: 2015 roku (tylko absolwenci LO) – 28027 (15,9%); 2016 rok – 28240 (10,9%); 2017 rok – 25479 (9,9%); 2018 rok – 20082 (8,1%); 2019 rok – 17718 (7,2%). Naukę według podstawy programowej dla szkół ponadgimnazjalnych obowiązującej jeszcze także obecnie pierwszoklasiści rozpoczęli w tych szkołach w 2012 roku. Ponieważ nauka w technikach trwała rok dłużej, absolwenci tego typu szkoły ponadgimnazjalnej zdawali maturę według standardów wymagań także w 2015 roku, a „nową maturę” – od 2016 roku.

¹⁴ Średni wynik „starej matury” wyniósł: w 2010 roku na poziomie podstawowym – 54% i na poziomie rozszerzonym – 51%; w 2011 roku – odpowiednio – 47% i 45%; w 2012 roku – odpowiednio – 41% i 38%; w 2013 roku – odpowiednio – 43% i 42%; w 2014 roku – po 46%. Średni wynik „nowej matury” wyniósł: w 2015 roku – 26%; w 2016 roku – 27%; w 2017 roku – 26%; w 2018 roku – 28%; w 2019 roku – 27%. Generalnie zatem średni wynik „starej matury” z poziomu podstawowego to 46%, natomiast dla matur z poziomu rozszerzonego wynosi on: 44% („stara matura”) i 27% („nowa matura”).

Porównanie matur z roku 2014 i 2015 pozwala na stwierdzenie, że nastąpił znaczny spadek wyników (średnio o 40%). Niestety – jak wskazano – rezultaty zbliżone do roku 2015 zdający osiągnęli także w kolejnych latach. Można zatem wyciągnąć wniosek o jakościowej zmianie w populacji zdających.

¹⁵ W zadaniach zamkniętych (wielokrotnego wyboru) w egzaminach maturalnych mamy najczęściej trzy dystraktory (odpowiedzi błędne) i jeden werstraktor (odpowiedź prawidłowa).

dużo słabiej. W zadaniu 17/1P. – na podstawie krótkiego tekstu: „9 maja 1950 roku minister spraw zagranicznych Francji przedstawił plan wspólnej z RFN koordynacji w zakresie produkcji węgla i stali oraz poddania przemysłu węglowego i stalowego tych państw ponadnarodowej kontroli. Współpraca miała być otwarta także dla innych państw.” – należało podać: imię i nazwisko polityka (którego ten tekst dotyczył; 1 punkt), pełną polską nazwę organizacji (powstającej w efekcie realizacji planu przedstawionego w tekście; 1 punkt) oraz nazwy dwóch państw założycielskich tej organizacji (niewymienionych w tekście; 1 punkt). Maturzyści otrzymali za rozwiązanie tego zadania średnio 0,63 punktu na 3 możliwe (poziom wykonania 21%). Z kolei zadanie 20/2P. wymagało uzupełnienia tabeli – dopisania do każdej nazwy traktatu jego roku lub miejsca podpisania. Maturzyści średnio otrzymali za rozwiązanie tego zadania 0,52 punktu na 4 możliwe (13%).

Tabela 1. Tabela do wypełnienia w zadaniu 20/2P.¹⁶

	Nazwa umowy	Rok podpisania	Miejsce podpisania
A.	Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali	1951	
B.	Traktaty ustanawiające Europejską Wspólnotę Gospodarczą i Europejską Wspólnotę Energii Atomowej		Rzym
C.	Traktat o Unii Europejskiej	1992	
D.	Traktat lizboński		Lizbona

Porównywalne wyniki osiągnięto w zadaniu 18/0P., w którego rozwiązaniu – oprócz wiedzy faktograficznej – należało wykorzystać umiejętność czytania ze zrozumieniem fragmentów umów międzynarodowych. Zdający na podstawie fragmentów dwóch traktatów (powołującego Euratom oraz powołującego NATO) mieli wpisać rok podpisania danego traktatu oraz pełną nazwę organizacji powstałej na mocy każdego z tych traktatów.

Tabela 2. Fragmenty traktatów do zadania 18/0P.

<p>A. Jego Królewska Mość Król Belgów, Prezydent Republiki Federalnej Niemiec, Prezydent Republiki Francuskiej, Prezydent Republiki Włoskiej, Jej Królewska Wysokość Wielka Księżna Luksemburga, Jej Królewska Mość Królowa Niderlandów, uznając, że energia atomowa stanowi zasadnicze źródło rozwoju i ożywienia przemysłu, które umożliwi rozprzestrzenienie idei pokoju, [...] zdecydowani stworzyć warunki niezbędne do rozwoju silnego przemysłu jądrowego [...].</p> <p>B. Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego na mocy artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym [...].</p>

¹⁶ Źródłem do tabel i map są właściwe arkusze maturalne.

Maturzyści za rozwiązanie tego zadania otrzymali średnio tylko 0,6 punktu na 4 możliwe (15%). Najstabsze wyniki charakteryzują zadanie 19/1P. wymagające – szczególnie ważnej z punktu widzenia podmiotowości jednostki – wiedzy na temat pozainstytucjonalnych regulacji traktatowych. Średnio tylko 0,21 punktu na 3 możliwe (poziom wykonania 7%) maturzyści uzyskali bowiem za wymienienie trzech praw politycznych wynikających z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej.

W zadaniach dotyczących prawa traktatowego lepsze wyniki – choć także znacznie niższe niż średni rezultat matury – osiągnęli zdający egzamin na poziomie rozszerzonym. I tak: w zadaniu 17/2R. należało do każdej nazwy traktatu (Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali oraz Traktat o Unii Europejskiej) oraz podanego roku jego podpisania (odpowiednio: 1951 i 1992) dopisać miejsce jego podpisania. To zadanie poprawnie wykonało 34% procent zdających. Podobny (choć nieco mniejszy) odsetek zdających (29%) rozwiązał prawidłowo zadanie 22/3R., w którym – na podstawie tekstu dotyczącego koncepcji federalizmu oraz funkcjonalizmu – należało rozstrzygnąć, która z tych koncepcji była realizowana w ramach Wspólnot Europejskich przed traktatem z Maastricht, oraz uzasadnić swój wybór, odwołując się do dwóch wydarzeń z lat 50. XX wieku.

Tabela 3. Tekst do zadania 22/3R.

Początek integracji europejskiej ma swoje podłoże w sytuacji politycznej, która ukształtowała się po zakończeniu II wojny światowej. Rosnące zagrożenie przed ekspansją ideologii komunistycznej na kraje Europy Zachodniej oraz problem Niemiec stały się głównymi przestankami integracji europejskiej. Wówczas szczególnym powodzeniem cieszyła się koncepcja stworzenia Stanów Zjednoczonych Europy, lansowana przez zwolenników federalizmu, których głównym założeniem było zjednoczenie polityczne Europy Zachodniej, a dopiero później scalanie gospodarcze. Takie podejście do kwestii integracji łączyło się z koniecznością przekazania uprawnień państw narodowych na rzecz organów ponadnarodowych w najważniejszych dziedzinach.

Niechęć państw do rezygnacji z niedawno odzyskanej po wojnie suwerenności powodowała, że [...] coraz większe zrozumienie zyskiwała teoria funkcjonalizmu. Jej zwolennicy stali na stanowisku, iż wiele jest dziedzin politycznie niekontrowersyjnych, w których można rozpocząć działania integracyjne w celu osiągnięcia korzyści gospodarczych.

W „nowej maturze” porównywalnych zadań dotychczas nie było, a jedyne zadanie (25/7), które można uznać za związane z powyższą tematyką, dotyczyło strefy Schengen. Zadaniu, w którym należało ocenić prawdziwość zdań, towarzyszył tekst pt. „O jednej ze stref w Europie”. Wszystkie trzy zdania (A. „W tekście opisano strefę Schengen.”; B. „Opisana strefa obejmuje także państwa niebędące członkami UE.”; C. „Polska przystąpiła do opisanej strefy wraz z uzyskaniem członkostwa w UE.”) zostały poprawnie rozpoznane – jako odpowiednio: prawdziwe, prawdziwe i fałszywe – przez 36% zdających.

Tabela 4. Tekst do zadania 25/7.

Strefa [...] stanowi terytorium, na którym gwarantowany jest swobodny przepływ osób. Państwa sygnatariusze układu postanowiły znieść granice wewnętrzne na rzecz jednej granicy zewnętrznej. W tej sytuacji, w kwestii wiz krótkoterminowych, wniosków azylowych i kontroli granicznych zastosowanie mają wspólne zasady i procedury. [...] 1 maja 1999 r., po podpisaniu traktatu z Amsterdamu, tę współpracę międzyrządową włączono w ramy UE.

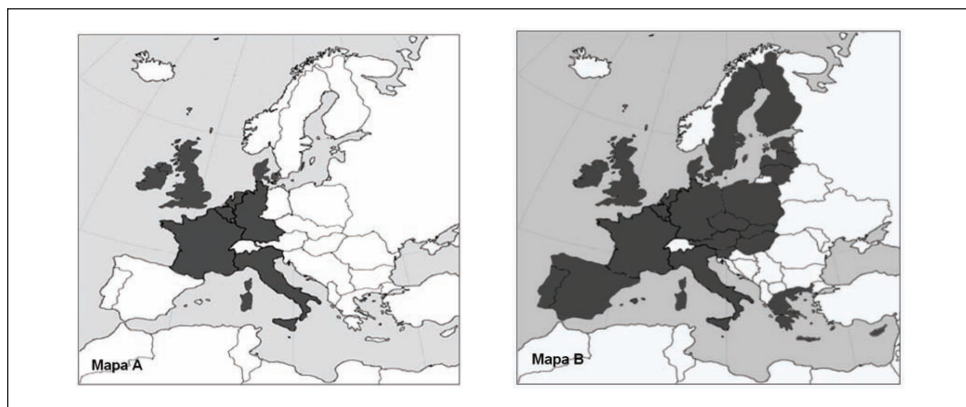
Warto zaznaczyć, że średni wynik tego zadania był wyższy niż średni rezultat całego arkusza, ale także wyższy niż wyniki znacznej większości przedstawionych zadań ze „starej matury”.

Na poziomie zbliżonym do średniej całego arkusza w „starej maturze” zdający rozwiązywali zadania dotyczące chronologii wydarzeń w całości lub części związanych z członkostwem Polski w UE (zadania tego typu z uwagi na różnice w koncepcji budowy arkusza nie pojawiały się w „nowej maturze”). Najlepszy średni wynik (53%; 1,06 punktu na 2 możliwe) osiągnięto w zadaniu 20/3P., w którym maturzyści mieli wskazać wydarzenie chronologicznie pierwsze i ostatnie (spośród wydarzeń: A. „pierwsze w Polsce wybory do Parlamentu Europejskiego”; B. „polska prezydencja w Radzie Unii Europejskiej”; C. „ratyfikacja przez Polskę traktatu lizbońskiego”; D. „przystąpienie Polski do Rady Europy”). Podobny poziom wykonania (50%; 0,5 punktu na 1 możliwy) charakteryzował zadanie 14/4R., w którym maturzyści mieli wykonać analogiczne polecenie, a wybierali spośród następujących wydarzeń: A. „przeprowadzenie referendum w sprawie wejścia Polski do UE”; B. „podpisanie traktatu akcesyjnego przez Chorwację”; C. „wstąpienie Bułgarii do Unii Europejskiej”; D. „wejście w życie traktatu lizbońskiego”. Średni rezultat 48% zdający osiągnęli w ocenianym czynnościowo zadaniu 18/1P., które sprawdzało umiejętności złożone – należało bowiem do każdego wydarzenia dotyczącego integracji Polski ze strukturami Unii Europejskiej dopisać imię i nazwisko Prezydenta RP, w czasie kadencji którego miało ono miejsce. Te wydarzenia to: A. „ratyfikacja Traktatu Lizbońskiego”; B. „referendum ogólnokrajowe w sprawie ratyfikacji traktatu dotyczącego przystąpienia Polski do Unii Europejskiej”; C. „złożenie wniosku o członkostwo Polski w Unii Europejskiej”. Znacznie słabszy poziom wykonania dotyczył tylko jednego zadania z przedstawianej tu kategorii. Za zadanie 25/4P., w którym należało wskazać wydarzenie chronologicznie pierwsze i ostatnie (spośród wydarzeń: A. „ratyfikacja traktatu lizbońskiego przez Polskę”; B. „podpisanie traktatu akcesyjnego przez Polskę”; C. „przystąpienie Polski do strefy Schengen”; D. „wstąpienie Polski do Unii Europejskiej”), zdający otrzymali średnio 0,54 punktu na 2 możliwe (27%). Z uwagi na to, że logiczny ciąg procesu integracji najpełniej przedstawiono w ostatnim z zadań, trudno znaleźć przyczynę wskazanej różnicy między średnim wynikiem tego zadania a średnimi wynikami pozostałych zadań omówionych w bieżącym akapicie.

Kolejny typ zadań w obu typach matury dotyczył kwestii członkostwa państw w Unii Europejskiej oraz rozwoju terytorialnego tej organizacji (jak również Wspólnot Europejskich). W „starej maturze” dwa tego typu zadania – wyposażone w mapę lub mapy – były rozwiązane przez maturzystów na poziomie przekraczającym średnią dla całego arkusza. I tak: w zadaniu 10/0R. zdający mieli przyporządkować do każdej z dwóch map (A. i B.), na których zaznaczono państwa członkowskie Wspólnot i Unii, odpowiedni tytuł

(spośród podanych: „1. Wspólnoty Europejskie w styczniu 1973 r.; 2. Wspólnoty Europejskie w styczniu 1981 r.; 3. Unia Europejska w maju 2004 r.; 4. Unia Europejska w styczniu 2007 r.”). Te dopasowania poprawnie wykonało 66% piszących.

Tabela 5. Mapy do zadania 10/0R.

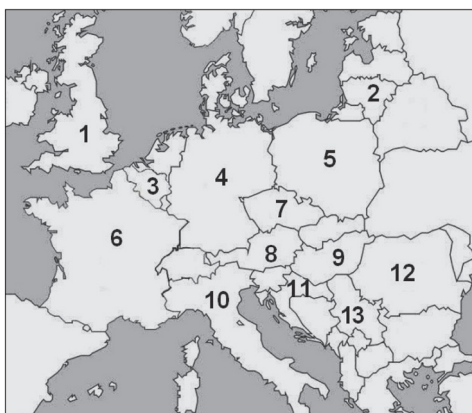
Podobny poziom wykonania (64%) osiągnięto w zadaniu 27/4P. Na współczesnej mapie Europy towarzyszącej zadaniu zaznaczono numerami 10 państw (1. Wielka Brytania; 2. Belgia; 3. Niemcy; 4. Polska; 5. Litwa; 6. Hiszpania; 7. Francja; 8. Czechy; 9. Ukraina i 10. Włochy). Zdający mieli wykonać trzy polecenia – wybrać odpowiedzi zawierające numery wskazujące na mapie państwa: 1) „które podpisały traktat powołujący do życia Europejską Wspólnotę Węgla i Stali”; 2) „które przystąpiły do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku”; 3. „na terenie których znajdują się siedziby Parlamentu Europejskiego”. W przypadku pierwszego polecenia maturzyści wybierali spośród odpowiedzi: A. 1, 5; B. 6, 9; C. 3, 8; D. 2, 10; w przypadku drugiego – spośród: A. 6, 7; B. 3, 9; C. 4, 5; D. 1, 8; a w przypadku trzeciego – spośród: A. 2, 7; B. 3, 7; C. 1, 3; D. 1, 10. Dobre rezultaty wskazanych zadań wynikały – w ocenie Autora – z w pełni zamkniętego ich charakteru, a jeżeli chodzi o ostatnie z nich, to również z czynnościowego oceniania oraz ze stosunkowo znacznego wyostrzenia dystraktorów. Z kolei w pierwszym z zadań nawet minimalna orientacja zdającego w powojennej mapie Europy czyniła je dla niego zadaniem, w którym do każdej z map wybierał tytuł wyłącznie z dwóch możliwości.

Potwierdzać wskazaną powyżej przyczynę dobrych rezultatów mogą znacznie słabsze wyniki dwóch zadań o charakterze półotwartym, w których do każdej informacji o państwie należało dopisać jego nazwę i numer, którym to państwo oznaczono na współczesnej mapie Europy. W zadaniu 23/2P. informacje o państwach sformułowano następująco: A. „Państwo, w którym rozegrały się wydarzenia zwane pomarańczową rewolucją”; B. „Państwo założycielskie Wspólnot Europejskich”; C. „Państwo, w którym w latach 90. XX wieku toczyła się wojna domowa”; D. „Państwo graniczące z Polską, uczestniczące w pracach Grupy Wyszehradzkiej”; E. „Państwo członkowskie Unii Europejskiej, nienależące do strefy Schengen”. Zdający wybierali odpowiedzi spośród ośmiu państw (1. Białoruś; 2. Ukraina;

3. Bułgaria; 4. Węgry; 5. Bośnia i Hercegowina; 6. Austria; 7. Włochy i 8. Czechy), a za rozwiązanie zadania uzyskali średnio 1,6 punktu na 5 możliwych (32%). W analogicznym zadaniu 19/3P. maturzystom przedstawiono informacje także o pięciu państwach (A. „Państwo, które było założycielem Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali”; B. „Państwo, które nie należy do Rady Europy”; C. „Państwo, które należy do Unii Europejskiej i jednocześnie jest członkiem Rady Nordyckiej”; D. „Państwo przyjęte do NATO w 1999 roku”; E. „Państwo, które należy do NATO, ale nie jest członkiem Unii Europejskiej” [podkreślenia z arkusza egzaminacyjnego]), ale odpowiedzi wybierali oni spośród siedmiu państw (1. Turcja; 2. Węgry; 3. Francja; 4. Białoruś; 5. Finlandia; 6. Ukraina i 7. Rumunia). Za rozwiązanie tego zadania maturzyści uzyskali średnio 1,5 punktu na 5 możliwych (30%).

Z tematyki wskazanej w powyższym akapicie w „nowej maturze” zostało rozwiązane na poziomie wyższym niż średnia dla całości arkusza jedno zadanie zamknięte (27.1/6.), choć jego wynik (średnia 38%) był znacznie słabszy niż wyniki powyższych zadań zamkniętych ze „starej matury”. Należało w nim – na podstawie zamieszczonej mapy – ocenić prawdziwość następujących zdań: 1. „Państwa, które podpisały traktat powołujący do życia EWWiS, oznaczono na mapie numerami 3, 6, 10.”; 2. „Państwa, które podpisały traktat powołujący do życia EWG, oznaczono na mapie numerami 1, 4, 8.”; 3. „Państwa, które przystąpiły do UE w 2004 roku, oznaczono na mapie numerami 2, 5, 7.”. Zadaniu towarzyszyła mapa, która była także materiałem źródłowym do półotwartego zadania 27.2/6. W tym ostatnim maturzystom przedstawiono informacje o trzech państwach (A. „Państwo to weszło do strefy euro w 2015 roku.”; B. „Państwo to stało się członkiem Unii Europejskiej w 2013 roku.”; C. „Państwo to nie jest członkiem Unii Europejskiej.”), a do każdej z tych informacji mieli oni dopisać nazwę właściwego państwa i numer, którym oznaczono je na mapie. Za rozwiązanie tego zadania zdający mogli uzyskać maksymalnie 2 punkty (1 punkt uzyskiwali za trzy poprawne nazwy państw lub dwie poprawne nazwy państw wraz z numerami). Średni rezultat tego zadania wyniósł tylko 16%.

Mapa 1. Mapa do zadania 27.1/6. i 27.2/6.

Lepszy (25%) był z kolei rezultat zadania 24/7., w którym do każdego podanego roku (1995, 2004, 2007, 2013) należało dopisać nazwę państwa, które wstąpiło wówczas do Unii Europejskiej, oraz numer, którym oznaczono to państwo na mapie. Odpowiedzi maturzyści wybierali spośród ośmiu nazw państw (1. Niemcy; 2. Szwajcaria; 3. Austria; 4. Węgry; 5. Chorwacja; 6. Bośnia i Hercegowina; 7. Serbia i 8. Rumunia). Zatem wyniki zadań półotwartych dotyczących omawianej tematyki z „nowej matury” były – podobnie jak dotyczące zaprezentowanych zadań ze „starej matury” – gorsze niż średni rezultat całej matury.

W świetle dotychczasowej analizy poziom wykonania zadań otwartych i półotwartych omawianych w tym punkcie artykułu był (w każdym typie matury) niższy, niż wyniosła średnia dla całego arkusza. Tej uwagi nie można odnieść do zadań zamkniętych – w tym przypadku wynik wyższy o co najmniej 5% w stosunku do rezultatu właściwego całemu arkuszowi maturzyści osiągnęli w pięciu zadaniach „starej matury” (22/3P, 20/3P, 14/4R., 10/0R. i 27/4P.) i w dwóch „nowej” (25/7. i 27.1/6.). Można więc stwierdzić, że zamknięty charakter zadania sprzyjał lepszemu wynikowi, a fakt, że zadań tego typu było na „starej maturze” z poziomu podstawowego wiele, jest jedną z przestanek tłumaczących lepszy „średni rezultat” tej ostatniej w stosunku do „nowej matury”. Należy także poczynić uwagę dotyczącą kwestii państw członkowskich w kontekście rozwoju Wspólnot i Unii – lepszy niż w przypadku tematyki okotraktatowej poziom rozwiązania tych zadań mógł także wynikać z – widocznego w tym zakresie – dublowania treści nauczania WOS-u i geografii. Wyższe rezultaty mogły być zatem wynikiem wiedzy nabytej podczas lekcji geografii, a nie – WOS-u¹⁷.

Instytucje i organy unijne oraz inne kwestie polityczne

W „starej maturze” kilkakrotnie mieliśmy do czynienia z zadaniami dotyczącymi systemu instytucjonalnego Unii Europejskiej. Najbardziej wypadło zadanie 22/2P., w którym maturzyści mieli rozpoznać właściwe organy unijne na podstawie opisów ich kompetencji. Te opisy były na tyle charakterystyczne, że sama znajomość nazw instytucji i organów UE pozwoliłaby na rozwiązanie tego zadania. Poziom wykonania zadania (0,1 punktu na 2 możliwe; 5%) wskazuje, że takiej wiedzy ponad 90% maturzystów nie miało.

Tabela 6. Opisy do zadania 22/2P.

<p>A. Jego głównym zadaniem jest kontrola właściwego wykonania budżetu Unii Europejskiej. Zapewnia prawidłowość i zgodność z prawem wszystkich wydatków Unii oraz należyte zarządzanie finansami.</p> <p>B. Zapewnia jednolitą interpretację i stosowanie prawa europejskiego we wszystkich krajach Unii – tak, aby prawo było jednakowe dla wszystkich. Czuwa również nad tym, by wszystkie państwa członkowskie i instytucje unijne wypetniały nałożone na nie zobowiązania prawne.</p>

Lepiej, choć także na poziomie wysoce niezadowalającym (średnia 12%; 0,48 punktu na 4 możliwe), maturzyści rozwiązali zadanie 19/0P., w którym – podobnie jak wyżej –

¹⁷ Ta hipoteza – której sformułowanie umożliwiła lektura standardów wymagań i podstaw programowych dla obu przedmiotów – wymagałaby oddzielnych badań w celu weryfikacji.

należało rozpoznać elementy unijnego systemu instytucjonalnego na podstawie opisów: Komisję (A.), Komitet Regionów (B.), Radę (C.) oraz Trybunał Sprawiedliwości (D.).

Tabela 7. Opisy do zadania 22/2P.

<p>A. Politycznie niezależna od rządów państw członkowskich instytucja, która reprezentuje całą Unię Europejską i dba o jej interesy. Zgłasza projekty aktów prawnych, proponuje kierunki polityki i programy działania, odpowiada za wykonywanie decyzji Parlamentu i Rady.</p> <p>B. Instytucja powołana do życia w 1994 roku. Jest organem doradczym złożonym z przedstawicieli władz regionalnych i lokalnych krajów członkowskich. Dbą o poszanowanie regionalnej i lokalnej tożsamości.</p> <p>C. Jest podstawowym organem decyzyjnym i prawodawczym Unii Europejskiej. Rządy państw członkowskich delegują do niej ministrów kierujących resortami, których problemy rozpatrywane są na jej forum.</p> <p>D. Instytucja uprawniona do rozstrzygania sporów prawnych powstałych między państwami członkowskimi, instytucjami UE, przedsiębiorstwami i osobami fizycznymi. W jej skład wchodzi jeden sędzia z każdego państwa członkowskiego. Powstała w 1952 roku.</p>
--

Oczywiście, w odpowiedziach akceptowano także nazwy tych ciał obowiązujące przed traktatem lizbońskim¹⁸. Najlepiej, choć na poziomie blisko o 50% niższym, niż wyniosła średnia dla całego arkusza, „starzy maturzyści” rozwiązali dwa zadania: 21/2P. oraz 15/4R.¹⁹ Pierwsze z nich dotyczyło, oprócz wątku instytucjonalnego, także kwestii personalnych. Na podstawie fotografii przewodniczącego Komisji J.M. Barroso oraz przewodniczącego Parlamentu J. Buzka oraz informacji o pełnieniu przez każdego z nich funkcji premiera (odpowiednio: w Portugalii w latach 2002–2004 i w Polsce w latach 1997–2001) należało rozpoznać tych dwóch polityków unijnych (wpisać ich nazwiska) oraz podać nazwę instytucji UE, którą każdy z nich kierował w 2011 roku. Fakt czynnościowego oceniań zadania, jego średni rezultat (0,96 punktu na 4 możliwe; 24%) oraz to, że dotyczyło ono także znanego Polaka, pozwalają na stwierdzenie, że poziom wiedzy sprawdzanej w zadaniu, a dotyczącej samej UE, nie był u maturzystów znaczący. Z kolei zadanie 15/4R. – na tle innych zadań omawianych w tym akapicie rozwiązane na względnie wysokim poziomie (25%) – miało charakter zamknięty, a należało w nim ocenić prawdziwość zdań dotyczących Parlamentu (A. „Postów do Parlamentu Europejskiego mają obowiązek przynależności do jednej z grup politycznych.”; B. „Postów do Parlamentu Europejskiego wykonują swój mandat w sposób niezależny.”; C. „Grupę polityczną w Parlamencie Europejskim tworzy minimum 25 deputowanych, reprezentujących co najmniej 7 państw

¹⁸ Wydaje się, że zamienne stosowanie słów „instytucja” i „organ” (problematiczne, jeśli chodzi o system instytucjonalny polizbońskiej Unii) w tym zadaniu – i szerzej: w podręcznikach szkolnych – jest uproszczeniem, które można uznać za zasadne na tym etapie edukacyjnym.

¹⁹ Poza analizą pozostawiam błędne metodycznie zadanie 14/1R. – zadanie WW, w którym zdający mieli wybrać dwie kompetencje Komisji (spośród czterech przedstawionych). Niestety, poprawna była w nim jedna z odpowiedzi określana w fazie przygotowywania arkusza jako dystraktor. Ten błąd nie doprowadził do unieważnienia zadania, jednak średni wynik tego zadania był niemiernie niski i osiągnięty poziom 74% (zatem był o 24 punkty procentowe wyższy niż rezultat wynikający z losowego rozwiązania zadania).

członkowskich."). Poziom rozwiązania analizowanych zadań (przedział 5–25%) wskazuje na nikłą orientację „starych maturzystów” w systemie instytucjonalnym UE.

Podobnie słabe wyniki zanotowano w zadaniach dotyczących problematyki instytucji unijnych zamieszczonych w „nowej maturze”, ale ich średnie rezultaty były bardziej spłaszczone (mieściły się w przedziale 11–18%). Dwa z tych zadań (37/5. i 26/7.) miały bliźniaczą budowę: należało w nich uzupełnić luki tekstu na podstawie informacji o instytucji unijnej (opis lub fragment traktatu) oraz fotografii polityka, który był jej przewodniczącym, i informacji o nim.

Tabela 8. Materiały tekstowe do zadania 37/5.

O instytucji UE

Została utworzona jako nieformalne forum dyskusji między szefami państw lub rządów w 1974 roku. Formalny status uzyskała w wyniku traktatu z Maastricht, a od 2009 roku stała się jedną z instytucji Unii Europejskiej. Zbiera się przynajmniej dwa razy w ciągu półrocza. Jest organem ustalającym ogólne kierunki i priorytety Unii Europejskiej.

O polityku UE

W latach 2007–2008 sprawował urząd przewodniczącego belgijskiej Izby Reprezentantów, a w 2009 roku pełnił funkcję premiera Belgii. W latach 2009–2014 był przewodniczącym instytucji opisanej w powyższym tekście.

Na podstawie tych materiałów zdający mieli uzupełnić zdania i wpisać „nazwy instytucji (A.) i miasta (B.) oraz imię i nazwisko polityka (C.)”. Te zdania brzmiały: „Tekst »O instytucji UE« dotyczy (A.) Formalnie instytucją Unii Europejskiej stała się ona w wyniku traktatu z (B.) Traktat ten wprowadził także stanowisko przewodniczącego tej instytucji, które jako pierwszy zajmował (C.) ... , przedstawiony w materiale »O polityku UE«”. Za rozwiązanie tego zadania maturzyści otrzymali średnio 0,22 punktu na 2 możliwe (11%; za trzy poprawne elementy odpowiedzi uzyskiwali 2 punkty, za dwa poprawne elementy – 1 punkt). Nieco lepszy, choć także bardzo słaby (14%), średni wynik uzyskali oni w analogicznym zadaniu 26/7.

Tabela 9. Materiały tekstowe do zadania 26/7.

O jednej z instytucji UE

Art. 17.1. [...] wspiera ogólny interes Unii i podejmuje w tym celu odpowiednie inicjatywy. Czuwa [...] nad stosowaniem Traktatów i środków przyjmowanych przez instytucje na ich podstawie. Nadzoruje stosowanie prawa Unii pod kontrolą Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Wykonuje budżet i zarządza programami. Pełni funkcje koordynacyjne, wykonawcze i zarządzające, zgodnie z warunkami przewidzianymi w Traktatach. [...]

O polityku UE

Od 1984 roku był członkiem rządu Luksemburga, a w latach 1995–2013 premierem tego kraju. W 2014 roku – z ramienia Europejskiej Partii Ludowej – został przewodniczącym instytucji opisanej w powyższym fragmencie traktatu.

Na podstawie tych materiałów zdający mieli uzupełnić zdania i wpisać „nazwę instytucji (A.), cyfrę (B.) oraz nazwisko (C.)”. Zdania te brzmiały: „Przytoczony fragment traktatu

dotyczy (A.) Kadencja tego organu wynosi (B.) ... lat, a jego przewodniczącym jest – przedstawiony w materiale »O polityku UE« – (C.) ... ».

Podobny był poziom wykonania zadania 26/8., w którym maturzyści mieli na podstawie przedstawionych fragmentów artykułów wersji skonsolidowanej Traktatu o Unii Europejskiej rozpoznać właściwe instytucje unijne. Za wykonanie tego zadania zdający otrzymali 0,26 punktu na 2 możliwe (13%; za trzy poprawne elementy odpowiedzi uzyskiwali 2 punkty, za dwa poprawne elementy – 1 punkt).

Tabela 10. Przepisy prawne do zadania 26/8.

A. [...] nadaje Unii impulsy niezbędne do jej rozwoju i określa ogólne kierunki i priorytety polityczne. [...] nie pełni funkcji prawodawczej. W skład [...] wchodzi szefowie państw lub rządów Państw Członkowskich, jak również jej przewodniczący [...].

B. W skład [...] wchodzi jeden przedstawiciel szczebla ministerialnego z każdego Państwa Członkowskiego, upoważniony do zaciągania zobowiązań w imieniu Rządu Państwa Członkowskiego, które reprezentuje, oraz do wykonywania prawa głosu.

C. [...] wspiera ogólny interes Unii i podejmuje w tym celu odpowiednie inicjatywy. Czuwa [...] nad stosowaniem Traktatów i środków przyjmowanych przez instytucje na ich podstawie. [...] Wykonuje budżet i zarządza programami.

Najlepszy, 18-procentowy poziom wykonania osiągnięto w zadaniu 28/9., w którym maturzyści – na podstawie charakterystycznej fotografii obrad Parlamentu oraz tekstu dotyczącego Rady (UE) – mieli rozstrzygnąć, czy materiały źródłowe dotyczą tej samej instytucji Unii Europejskiej oraz – odnosząc się do tych materiałów – uzasadnić swój wybór.

Tabela 11. Materiały źródłowe do zadania 28/9.

Fotografia. Obrady jednej z instytucji Unii Europejskiej

O jednej z instytucji Unii Europejskiej

[...] Jest pojedynczym podmiotem prawnym, ale zbiera się w 10 różnych składach – zależnie od tematu, który ma omawiać. [...] W posiedzeniach [...] uczestniczą przedstawiciele każdego z państw członkowskich [...]. Mają oni prawo podejmować zobowiązania w imieniu swojego rządu i brać udział w głosowaniu. Na posiedzenia [...] są też zapraszani komisarze odpowiedzialni za omawiane dziedziny. Zapraszani są także przedstawiciele Europejskiego Banku Centralnego, jeżeli to oni wszczęli procedurę ustawodawczą.

Fakt, że jako poprawne uznawano nawet odpowiedzi, w których rozpoznawano przy najmniej jedną instytucję i wskazywano, że drugi z materiałów jej nie dotyczy, ponownie pokazuje nikłą orientację zdających w systemie instytucjonalnym UE.

W dotychczasowych maturach niewiele było zadań wymagających od zdających wiedzy odnoszącej się do funkcjonowania Unii Europejskiej i niezwiązanej bezpośrednio z przedstawionymi powyżej instytucjami i organami. W „starej maturze” było to zadanie 18/2R., w którym należało ocenić prawdziwość zdań dotyczących aktów prawa wtórnego UE. Wszystkie trzy zdania (A. „Rozporządzenia to najważniejsze akty prawne, mają moc wiążącą, stosuje się je we wszystkich państwach członkowskich, obowiązują tak samo, jak prawo krajowe.”; B. „Dyrektywy to wiążące akty prawne, które – adresowane do obywateli państw członkowskich – pozostawiają adresatom swobodę wyboru środków służących osiągnięciu wyznaczonego celu.”; C. „Decyzje to akty zindywidualizowane, dotyczące konkretnych przypadków i niemające charakteru prawotwórczego.”) zostały poprawnie rozpoznane – jako odpowiednio: prawdziwe, fałszywe i prawdziwe – przez 27% zdających. W „nowej maturze” zamieszczono dotychczas dwa takie zadania (35/5. i 29/6.), a ich poziom wykonania był jeszcze słabszy (oraz, oczywiście, słabszy niż rezultat odpowiadający całemu arkuszowi) i wyniósł – odpowiednio – 9 i 15%. W pierwszym z nich chodziło o rozpoznanie Partnerstwa Wschodniego na podstawie tekstu zatytułowanego „O projekcie polsko-szwedzkim”.

Tabela 12. Tekst do zadania 35/5.

[...] Polska, przy wsparciu Szwecji, zainicjowała prace nad koncepcją spójnej inicjatywy politycznej skierowanej do Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainy. Miał to być wyraźny sygnał, że niezależnie od toczącej się w Unii debaty na temat dalszego rozszerzania na wschód, kraje członkowskie chcą pomagać swym sąsiadom w przeprowadzaniu reform [...]. Konstruując swój projekt, Polska i Szwecja wykorzystywały funkcjonującą już Europejską Politykę Sąsiedztwa, postanowiły jednak stworzyć inicjatywę bardziej ambitną [...]. Aby uzyskać poparcie pozostałych członków Unii, w maju 2008 roku ministrowie spraw zagranicznych Polski i Szwecji [...] zaprezentowali swój projekt na spotkaniu szefów unijnej dyplomacji. Dało to początek dynamicznemu rozwojowi inicjatywy, którą już w czerwcu tego samego roku jednomyślnie zaakceptowała Rada Europejska, wzywając Komisję Europejską do opracowania szczegółów polsko-szwedzkiego projektu.

Podany wyżej średni rezultat rozwiązania zadania 29/6. – z uwagi na charakter zamknięty (WW) tego zadania – jest rezultatem słabszym, niż wynikałoby to z odpowiedzi losowej. Rezultat ten dziwi jeszcze bardziej z uwagi na dość charakterystyczny opis Funduszu Spójności, przy czym trudno stwierdzić, aby dystraktory, które dla zdających okazały się atrakcyjne, były takimi obiektywnie (A. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego; B. Europejski Fundusz Społeczny; C. Europejski Fundusz Rybacki).

Tabela 13. Tekst do zadania 29/6.

[W]spiera finansowo realizację przedsięwzięć w dziedzinach ochrony środowiska oraz sieci transeuropejskich. Od 2007 r. z funduszu można także wspierać przedsięwzięcia związane ze zrównoważonym rozwojem [...]. Od 2014 r. [...] wspierane są (do dyspozycji jest [dodatkowa] kwota w wysokości 10 mld EUR) projekty w dziedzinie infrastruktury transportowej [...] [P]rzeznaczony jest dla państw członkowskich, których dochód narodowy brutto (DNB) na mieszkańca nie przekracza 90% średniej unijnej. W obecnym okresie programowania przypadającym na lata 2014–2020 korzysta [z niego] 15 państw członkowskich: [przyjęte w XXI wieku oraz Grecja i Portugalia. Przeznaczono na niego w tym okresie blisko 63,4 mld EUR, z czego dla Polski – 23,2 mld EUR.]

Z dotychczasowej narracji wynika, że poziom wykonania zadań unijnych w obu typach matury był mniejszy niż średni rezultat właściwy odpowiednim arkuszom. Należy też stwierdzić, że generalnie różnica w wynikach zadań z tej tematyki w „starej” i „nowej maturze” była mniejsza, niż wynikałoby to z ogólnego porównania średnich rezultatów odpowiadających tym arkuszom. Zatem na przykładzie wiedzy dotyczącej Unii Europejskiej widać, że główna przyczyna drastycznych różnic średnich rezultatów obu typów matur nie leży wyłącznie w różnicach obejmujących kompetencje poznawcze zdających. Tę przyczynę możemy odnaleźć także w zadaniach odbieranych jako związane z problematyką integracji europejskiej, przy tym w zadaniach, których poziom wykonania był daleko wyższy od obrazu ukazanego powyżej.

Zadania „unijne”, których rozwiązanie nie wymagało wiedzy o UE

Zadaniem dotyczącym problematyki unijnej, którego poziom wykonania był najwyższy (79%), było zadanie 23/3R. Na podstawie tekstu należało w nim wyjaśnić, „na czym polega niebezpieczeństwo postkolonialnego hegemonu w Unii Europejskiej”.

Tabela 14. Tekst do zadania 23/3R.

Pomimo formalnej równości Unia coraz wyraźniej dzieli się na państwa słabe, źle rządzone, wymagające pomocy i te, które w imię odpowiedzialności za Europę gotowe są tę pomoc nieść. Podział ten pokrywa się geograficznie z podziałem na Północ i Południe, który historycznie rzecz biorąc, był zawsze ważniejszy dla Europy niż podział na Zachód i Wschód ukształtowany przez wydarzenia XX wieku. Pomoc Północy dla Południa nie jest jednak bezinteresowna. Może przynieść postępującą polityczną degradację krajów południowych, wywołując coraz gwałtowniejsze niezadowolone ich obywateli. Z kolei Północ, szczególnie Berlin i Paryż, pod pretekstem wzięcia odpowiedzialności za przyszłość pogrążonej w kryzysie Europy mogą w swej polityce przejawiać cechy charakterystyczne dla postkolonialnego hegemonu. Będzie to tym bardziej kusząca perspektywa, że w rękach francuskich i niemieckich polityków znajdują się potężne instrumenty nacisku – fundusz pomocowy oraz rząd ekonomiczny. Czy będą umieli oprzeć się tej pokusie w imię poszanowania równego statusu państw członkowskich?

Jak wskazują kryteria oceniania odpowiedzi, w zadaniu należało oddać sens tekstu bądź wybrać jego odpowiedni fragment do przepisania. Faktycznie zatem jego rozwiązanie nie wymagało żadnej wiedzy w zakresie UE, a jedynie – umiejętności czytania ze zrozumieniem. Kolejnym zadaniem, którego poziom wykonania był dobry (64%), było zadanie 20.B/3R. Jego nieco niższy – w porównaniu do powyższego – średni rezultat wynikał z konieczności wyszukania w dwóch tekstach odpowiednich fragmentów – polecenie brzmiało bowiem: „Podaj działania rządu greckiego potwierdzające pogląd z tekstu 2. na temat przyczyn kryzysu ekonomicznego w niektórych państwach strefy euro.”. Ten pogląd należało odszukać w wywiadzie z Jerzym Buzkiem (był to fragment: „To nie jest choroba euro, to jest problem poszczególnych krajów, członków grupy euro, które mają wewnętrzne napięcia budżetowe i wielkie problemy z finansami publicznymi.”). Odpowiedź do zadania zdający mógł natomiast odnaleźć w przytoczonych jako pierwsze wycinkach z artykułu prasowego (był to fragment: „W Grecji w ostatnim roku wzrosty VAT oraz akcyza na alkohol, papierosy i benzynę. Wynagrodzenia zmniejszyły się średnio o 20%. Zamrożono renty i emerytury, zlikwidowano 400 tys. miejsc pracy.”). W tym przypadku czytanie ze zrozumieniem i minimalna orientacja w tym, czym są „wielkie problemy z finansami publicznymi”, umożliwiły zdobycie punktu. Fakt, że oba omówione zadania znalazły się w jednym arkuszu, pozwala nam na stwierdzenie, że w „starej maturze” z poziomu rozszerzonego zadania tego typu nie były jednostkowe – faktycznie można było za nie uzyskać około 10–15% punktów, a były one umieszczone w drugiej części arkusza (zatytułowanej „Analiza materiałów źródłowych”) koniecznej do wykorzystania przy pisaniu wypracowania (części trzeciej)²⁰.

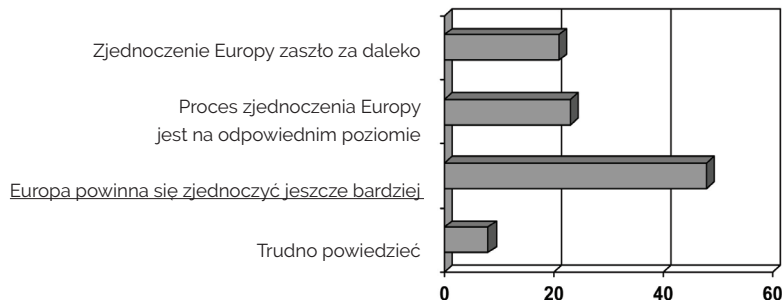
Także w arkuszu „starej matury” z poziomu podstawowego było wiele zadań, których rozwiązanie nie wymagało wiedzy przedmiotowej²¹. Jedno z nich (zadanie 26/4P.), ze względu na tematykę, której dotyczyły materiały źródłowe, zakwalifikowano jako zadanie wypełniające standardy wymagań związane z problematyką unijną. Polecenia do zadania brzmiały: A. „Rozstrzygnij, czy deklaracje większości respondentów są zgodne z kierunkiem rozwoju Unii Europejskiej przedstawionym w dokumencie. Odpowiedź uzasadnij.”; B. „Wymień warunki przystąpienia Polski do strefy euro przedstawione w dokumencie.”. To zadanie było wyposażone w wykres i tekst, w których – na potrzeby niniejszego artykułu – podkreślono informacje wystarczające do poprawnego rozwiązania zadania (uzyskania maksymalnej liczby punktów za wykonanie obu poleceń). Poziom wykonania tego zadania wyniósł 64%, gdyż część zdających ma problemy z odczytywaniem wykresu i konfrontacją informacji z dwóch źródeł.

²⁰ W „nowej maturze” nie ma takiej części arkusza.

²¹ To było także podyktowane typem arkusza – miał on przecież być łatwiejszy niż arkusz z poziomu rozszerzonego.

Tabela 15. Materiały źródłowe do zadania 26/4P.

Wykres. Opinie o integracji europejskiej z 2009 roku
(odpowiedzi w procentach; na podstawie komunikatu z badań CBOS)

Tekst na podstawie dokumentu: „Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012–2016”

Polską wizję zjednoczonej Europy można scharakteryzować za pomocą trzech haseł: konkurencyjność, solidarność, otwartość.

Istotne jest dążenie do głębszej integracji europejskiej – zarówno gospodarczej, jak i politycznej. Należy także wzmocnić instytucje europejskie, aby mogły skutecznie realizować powierzone im zadania. W koncepcji docelowej pożądanym jest, aby Unia Europejska przybrała postać unii politycznej. Nie należy tej wizji traktować jako superpaństwa eliminującego gospodarcze czy tożsamościowe interesy poszczególnych państw członkowskich. [...]

Istnieje konieczność poprawy funkcjonowania strefy euro. Ze względu na potencjalne szkody dla całego projektu integracji europejskiej kluczowe jest stworzenie takiej architektury współpracy, w tym zarządzania gospodarczego, aby nie nastąpiło pogłębienie podziału między państwami strefy euro oraz spoza niej. Aksesja Polski do strefy euro będzie mogła nastąpić dopiero wtedy, gdy warunki w niej panujące się ustabilizują, a Polska będzie na to przygotowana pod względem makroekonomicznym i prawnym.

W „nowej maturze” starano się ograniczyć liczbę zadań tego typu. W dotychczasowych jej arkuszach jedno zadanie, którego tekst dotyczył problematyki unijnej, można zakwalifikować do zbioru zadań omawianych w tym punkcie artykułu²². Maturzyści mieli na podstawie wywiadu z szefem parlamentu Turcji wypisać dwie korzyści, jakie – zdaniem tego polityka – uzyskałaby Unia Europejska po akcesji jego państwa: jedną o charakterze społeczno-ekonomicznym, a drugą o charakterze politycznym. Fragment wywiadu niezbędny do rozwiązania zadania brzmiał następująco: „Jesteśmy dużym i silnym narodem, dobrze wykształconym, młodym społeczeństwem. Mimo że jesteśmy krajem muzułmańskim, opieramy się na wartościach demokratycznych. Wejście Turcji do Unii Europejskiej mogłoby także trochę zmienić jej charakter z bloku polityczno-gospodarczego na globalną potęgę także strategiczną [...]”. Wydaje się, że relatywnie słaby

²² Przy czym w sprawozdaniu – w związku z typem umiejętności, które zadanie sprawdza – to zadanie znalazło się pośród zadań realizujących w największym stopniu wymaganie ogólne I („Wykorzystanie i tworzenie informacji”), a nie – VI z IV etapu edukacyjnego w zakresie rozszerzonym („Dostrzeganie współzależności we współczesnym świecie”).

poziom wykonania (44%; przy czym był to poziom najwyższy spośród dotychczasowych zadań unijnych w „nowej maturze” oraz wyższy niż średni poziom rozwiązania arkusza, proporcjonalnie – podobnie jak w „starej maturze”) wynikał zarówno z trudności z różnieniem sfery społeczno-ekonomicznej i politycznej, jak i z niepodejmowania – przez część maturzystów – próby rozwiązania zadań umiejscowionych na końcu arkusza.

Wnioski i rekomendacje

Pierwsza część tezy została zweryfikowana pozytywnie w odniesieniu do zadań dotyczących instytucji unijnych i polityki unijnej (problematyka przedstawiona w punkcie 2. artykułu). W przypadku zadań przedstawionych w pierwszym punkcie narracji wskazana część tezy została zweryfikowana pozytywnie w odniesieniu do zadań otwartych i półotwartych, a weryfikacja negatywna dotyczyła części zadań zamkniętych (20/3P., 22/3P., 27/4P., 10/0R., 14/4R., 25/7. i 27.1/6.). Zadania poddane analizie w trzecim punkcie artykułu nie odnoszą się do tezy, a wskazują na – inne niż wiedza zdających – przyczyny znaczących różnic w wynikach „starej” i „nowej matury”. Należy więc stwierdzić, że poziom wykonania zadań wymagających wiedzy z zakresu UE jest na ogół znacznie niższy niż średni wynik całej matury z WOS-u niezależnie od formuły, w której ta matura była przygotowywana.

Przedstawiona analiza pozwala na stwierdzenie, że w każdej z określonych tematyk unijnych w zakresie zadań wymagających wiedzy przedmiotowej mieliśmy do czynienia z dwoma typami sytuacji:

- 1) poziom wykonania zadań z danej tematyki w „starej maturze” był wyższy niż w „nowej”, ale w stopniu mniejszym niż różnica w poziomie rozwiązania całych arkuszy (państwa członkowskie oraz – ze znaczną dozą ryzyka z uwagi na skąpaną liczbę zadań – polityka UE);
- 2) poziom wykonania zadań w „starej maturze” był zbliżony do poziomu wykonania zadań w „nowej maturze” (instytucje UE oraz – ze znaczną dozą ryzyka z uwagi na wyłączenie jedno takie zadanie w „nowej maturze” – prawo traktatowe).

Te sytuacje umożliwiają zatem pozytywną weryfikację drugiej części tezy: poziom wykonania zadań unijnych w „nowej” maturze (w porównaniu ze „starą maturą”) jest niższy, ale w mniejszym stopniu, niż wynikałoby to z czysto ilościowej analizy wyników całej matury z WOS-u.

Ogólny wniosek z obu formuł matur, jaki należy wyciągnąć, nasuwa się ze względu na kwestię weryfikacji pierwszej części tezy. Poziom wiedzy obywatelskiej młodzieży – mierzony wynikami matury z WOS-u – nie jest wysoki, ale problematyka unijna wypada na tym tle bardzo słabo. W ocenie Autora przyczyną nie było i nie jest tu jej ujęcie w standardach wymagań czy w podstawie programowej. Ten problem wiąże się z procesem nauczania – problematyka międzynarodowa realizowana jest w szkole jako ostatnia, dlatego (zwłaszcza ze względu na absencje nauczycieli) często nie wystarcza czasu na jej realizację bądź okazuje się ona nadzwyczaj powierzchowna. Inną kwestią z tym związaną są kompetencje merytoryczne nauczycieli WOS-u w dziedzinie unijnej.

Z wieloletniej praktyki Autora wynika, że ta problematyka jest jedną z mniej lubianych przez nauczycieli i że często im samym brakuje wiedzy, czy też okazuje się ona nieugruntowana²³. Oczywiście, w dzisiejszych czasach nie jest problemem uzupełnienie wiedzy – w tym celu można nawet nie ruszać się z miejsca pracy czy zamieszkania, niemniej brakować może motywacji. Problem związany z tym, kto uczy WOS-u (najczęściej nie są to osoby z adekwatnym bazowym wykształceniem w zakresie tego, co współcześnie określimy jako nauki społeczne), jest szczególnie widoczny w odniesieniu do problematyki analizowanej w niniejszym artykule. Do zmniejszenia tego problemu w przyszłości niezbędna wydaje się sytuacja, w której kierunki społeczne – zwłaszcza politologia – będą (zmuszone?) oferować studentom także specjalizację nauczycielską.

Ogólny wniosek, jaki należy wyciągnąć na podstawie weryfikacji drugiej części tezy, zawiera dwie kwestie. Z przedstawionej analizy wynika, że populacja zdających „nową maturę” z WOS-u jest jakościowo słabsza niż populacja zdających „starą maturę”. Niemniej w problematyce unijnej te różnice są mniejsze niż różnica widoczna po porównaniu rezultatów obu formuł matur. Przedstawiona analiza ukazała, że może mieć to związek z kwestią budowy arkusza – z faktem, że budowa arkuszy „starej matury” sprzyjała umieszczeniu w nich zadań, do których rozwiązania nie była konieczna wiedza przedmiotowa. Zatem problem znaczącej różnicy w wynikach obu typów matur to także problem konstrukcji arkusza. Tę kwestię, także w komparatyście z innymi przedmiotami, należy wziąć pod uwagę przy pracach nad koncepcją matury według nowej podstawy programowej – matury, która będzie zdawana od 2023 roku.

Piotr Załęski – doktor habilitowany, politolog i etnolog, adiunkt na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Były nauczyciel wiedzy o społeczeństwie, koordynator kształcenia pedagogicznego na macierzystym wydziale i koordynator zespołu ekspertów MEN do prac nad tworzeniem ostatniej podstawy programowej z WOS-u. Koordynator egzaminu maturalnego z WOS-u w CKE. Odznaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej „za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania”.

²³ Za przykład może posłużyć nauczyciel WOS-u z najlepszego liceum w jednym z powiatów okołotwarzawskich. Od młodzieży uczącej się przedmiotu w zakresie rozszerzonym nie wymagał posiadania podręcznika (sam bowiem z niego czytał podczas zajęć), a jego – obserwowane przez praktykantów – próby opowiedzenia młodzieży czegoś o Unii Europejskiej na bazie wiedzy własnej kończyły się popełnianiem wielu błędów merytorycznych, włącznie z myleniem instytucji samej Unii, traktowaniem jako jej instytucji innych organizacji międzynarodowych lub instytucji tych organizacji. Na marginesie: rzeczony nauczyciel omawiał z młodzieżą (która mogła zdawać „nową maturę”) jedną maturę z WOS-u (pierwszą, z 2005 roku), mimo że od tamtego czasu odbyło się ich kilkanaście, a omawiana matura była konstruowana według standardów wymagań nieaktualnych nawet dla pierwszej z matur analizowanych w tym artykule.

Z przywoływanej już polskiej odstony badań międzynarodowych pod egidą IEA, przeprowadzonych w 2009 roku (przy czym projekt realizowano wyłącznie na 14-latkach, uczniach II klas gimnazjów, a także – na ich nauczycielach), można wyciągnąć nieco inny wniosek. Problematyka Unii Europejskiej znalazła się w środku tematów, w których nauczyciele czuli się bardzo pewnie – wskazało tak 45% z nich. Dla porównania: 83% czuło się bardzo pewnie w „prawach i obowiązkach obywatelskich” (najwyższy wynik), a 26% – w „prawach i obowiązkach pracowniczych” (sic!; wynik najniższy). (zob. Witkomirska 2013, s. 184).

Piotr Załęski – habilitated doctor, political scientist and ethnologist, associate professor at the Faculty of Political Science and International Studies, University of Warsaw. Previously worked as a teacher of civic education, pedagogical education coordinator at the home faculty, and the coordinator of the expert team of the Ministry of National Education for work on creating the last core curriculum of civic education. A coordinator of the matriculation exam in civic education at the Central Examination Commission. He was awarded with the Medal of the National Education Commission "For special services for the education and upbringing".

➔ Bibliografia

- DOLATA Roman et al. (2004), *Młodzi obywatele. Wyniki międzynarodowych badań młodzieży*, Warszawa.
- FREIER-PNIOK Barbara (2018), *Diagnostowanie i interpretacja umiejętności maturzystów jako element wspierania nauczyciela w pracy (na podstawie wyników egzaminu maturalnego z WOS-u w latach 2015-2017)*, w: Bolesław Niemierko, Maria K. Szmigiel (red.), *Wspomaganie rozwoju kompetencji diagnostycznych nauczycieli*, Kraków.
- INFORMATOR O EGZAMINIE MATURALNYM OD 2008 roku: wiedza o społeczeństwie (WWW), https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informatory/2008/wos_a.pdf (8.01.2020).
- INFORMATOR O EGZAMINIE MATURALNYM Z WIEDZY o społeczeństwie od roku szkolnego 2014/2015 (WWW), https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informatory/2015/Wiedza_o_spo%C5%82ecze%C5%84stwie.pdf (8.01.2020).
- KIERZNIOWSKI Łukasz (2016), *Egzamin maturalny w Polsce. Analiza prawna*, Białystok.
- NIEMIERKO Bolesław (2009), *Diagnostyka edukacyjna. Podręcznik akademicki*, Warszawa.
- NOJEK Aleksandra (2011), *Wiedza o Europie i tożsamość europejska a edukacja ponadgimnazjalna*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne”, nr 4 (29).
- PODSTAWA PROGRAMOWA (WWW) z komentarzami. Tom 4: Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, http://www.bc.ore.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=228&from=&dirids=1&ver_id=&lp=1&QI=9B0B371C4C78FFDD602826A72D6905E6-5 (8.01.2020).
- ROZPORZĄDZENIE (2001/1020) Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2001 r. w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów, Dz.U. 2001, nr 92, poz. 1020.
- ROZPORZĄDZENIE (2003/846) Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 kwietnia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów, Dz.U. 2003, nr 90, poz. 846.
- ROZPORZĄDZENIE (2007/102) Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów, Dz.U. 2007, nr 157, poz. 1102.
- ROZPORZĄDZENIE (2012/977) Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. 2012, poz. 977.
- WIŁKOMIRSKA Anna (2013), *Wiedzieć i rozumieć, aby być obywatelem. Studium empiryczne*, Warszawa.

- WOŹNICA Anita (2010), *Wiedza o społeczeństwie*, w: *Osiągnięcia maturzystów w 2010 roku. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego w 2010 roku*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2010/raport_matura_2010.pdf (8.01.2020).
- ZAŁĘSKI Piotr (2011), *Wiedza o społeczeństwie*, w: *Osiągnięcia maturzystów w 2011 roku. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego w 2011 roku*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2011/raport_2011.pdf (8.01.2020).
- ZAŁĘSKI Piotr (2012), *Wiedza o społeczeństwie*, w: *Osiągnięcia maturzystów w 2012 roku. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego w 2012 roku*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2012/2012_Matura.pdf (8.01.2020).
- ZAŁĘSKI Piotr (2013), *Wiedza o społeczeństwie*, w: *Osiągnięcia maturzystów w 2013 roku. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego w 2013 roku*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2013/2013_Matura.pdf (8.01.2020).
- ZAŁĘSKI Piotr (2016), *O medialnych wypowiedziach politologów*, „Spółeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne”, nr 2 (47).
- ZAŁĘSKI Piotr, CHYBOWSKI Włodzimierz (2017), *Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2017. Wiedza o społeczeństwie*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2017/sprawozdanie/Sprawozdanie%202017%20-%20Wos.pdf (8.01.2020).
- ZAŁĘSKI Piotr, DOLIWA Stanisław A. (2019), *Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2019. Wiedza o społeczeństwie*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2019/sprawozdanie/Sprawozdanie%202019%20-%20Wiedza%20o%20spoleczenstwie.pdf (8.01.2020).
- ZAŁĘSKI Piotr, FREIER-PNIOK Barbara (2014), *Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2014. Wiedza o społeczeństwie*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2014/sprawozdanie/Wos.pdf (8.01.2020).
- ZAŁĘSKI Piotr, KUBALA Magdalena (2016), *Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2016. Wiedza o społeczeństwie*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2016/sprawozdanie/Sprawozdanie_wos_2016.pdf (8.01.2020).
- ZAŁĘSKI Piotr, MŁYNARCZYK Maciej (2015), *Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2015. Wiedza o społeczeństwie*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2015/sprawozdanie/Sprawozdanie_wos_2015.pdf (8.01.2020).
- ZAŁĘSKI Piotr, MŁYNARCZYK Maciej (2018), *Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2018. Wiedza o społeczeństwie*, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Informacje_o_wynikach/2018/sprawozdanie/Sprawozdanie%202018%20-%20Wiedza%20o%20spoleczenstwie.pdf (8.01.2020).